

▪ مقاله کاری شماره (۲۳) / مهر ۱۳۹۲

▪ **محاسبه سود قطعی سپرده‌گذاران در بانکداری بدون ربا: گزارش**

نهمین جلسه از سلسله نشست‌های نقد پژوهش‌های بانکداری و مالی اسلامی

▪ حسین میسمی*

▪ کلمات کلیدی: ربا، سپرده‌گذاران، سود قطعی، حسابداری، بانکداری و مالی اسلامی.

▪ طبقه‌بندی JEL: O10, O16, Z10, L87.

---

*کارشناس ارشد پژوهشی، گروه بانکداری، پژوهشکده پولی و بانکی و دانشجوی دکتری اقتصاد، دانشگاه امام صادق (ع).

پژوهشکده پولی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

پژوهشکده پولی و بانکی

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

تهران: میدان آرژانتین، ابتدای بزرگراه آفریقا، روبروی پارکینگ بیهقی، پلاک ۱۰

کدپستی: ۱۵۱۴۹۴۷۱۱۱ صندوق پستی: ۷۹۴۹-۱۵۸۷۵

www.mbri.ac.ir

▪ دیدگاه و نظرات ارائه شده در این مقاله متعلق به نویسندگان بوده و لزوماً نظر پژوهشکده

پولی و بانکی را منعکس نمی‌کند.

▪ کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به پژوهشکده پولی و بانکی می‌باشد، لیکن

استفاده از نتایج این مقاله با ذکر منبع بلامانع است.

پژوهشکده پولی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

فهرست مطالب

۴	الف. مقدمه .....
۵	ب. خلاصه .....
۵	ج. نقاط قوت .....
۶	د. نقاط ضعف .....

محاسبه سود قطعی سپرده‌گذاران در بانکداری بدون ربا: گزارش نهمین جلسه از

سلسله نشست‌های نقد پژوهش‌های بانکداری و مالی اسلامی

تدوین: حسین میسمی^۱

الف. مقدمه

پس از برگزاری هشت نشست از سلسله جلسات نقد پژوهش‌های بانکداری و مالی اسلامی، پژوهشکده پولی و بانکی اقدام به برگزاری نهمین جلسه در تاریخ بیست و سه شهریور ماه ۱۳۹۲ نمود. هدف از برگزاری این جلسه ایجاد تضارب آراء میان محققان در رابطه با موضوع حسابداری سپرده‌های بانکی در چارچوب بانکداری بدون ربا بود. مقاله مورد نقد در این جلسه^۲ مقوله حسابداری پرداخت سود در نظام بانکی کشور را از منظر بانکداری اسلامی مورد بررسی قرار می‌دهد. یافته‌های این تحقیق نشان دهنده آن است که در روش موجود محاسبه سود قطعی سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار، حقوق سپرده‌گذاران و بانک به صورت صحیح رعایت نمی‌گردد.

شیوه برگزاری جلسه بدین صورت بود که ابتدا نویسنده اصلی مقاله، آقای دکتر تقی‌نجاج، مهمترین یافته‌های تحقیق خود را ارائه نمود و پس از آن ناقدان محترم آقایان دکتر جعفر باباجانی، مرتضی ستاک و

^۱. کارشناس ارشد پژوهشی، گروه بانکداری، پژوهشکده پولی و بانکی و دانشجوی دکتری رشته اقتصاد، دانشگاه امام صادق (ع).

^۲. این مقاله با عنوان: «بررسی تطبیقی نحوه محاسبه سود قطعی سپرده‌های مدت دار بانک‌ها بر مبنای دستور العمل بانک مرکزی و ارزش افزوده بانک» توسط آقایان دکتر غلامحسین تقی‌نجاج و آیت‌الله ابراهیمی در شماره چهارم فصلنامه علمی-پژوهشی تحقیقات حسابداری و حسابرسی به چاپ رسیده است.

هوشنگ خستوئی به بیان دیدگاه‌ها و نظرات خود پرداختند. در ادامه برخی از حاضران در جلسه نیز نکات و دیدگاه‌های خود در رابطه با مباحث مطرح شده توسط ارائه دهنده و ناقدان را مطرح نمودند. آنچه که مورد تاکید تمامی ناقدان قرار گرفت این موضوع بود که ایده ارائه شده در این پژوهش نو و قابل تأمل بوده و می‌تواند موضوعی برای تحقیقات آینده باشد. در ادامه به چکیده مقاله مورد نقد، اشاره شده و پس از آن به نقاط قوت و ضعف اشاره می‌شود.

ب. خلاصه

این مقاله تلاش می‌کند تا مقوله حسابداری پرداخت سود در نظام بانکی کشور را از منظر بانکداری اسلامی مورد بررسی قرار دهد. در واقع تلاش می‌کند تا به روش توصیفی و از طریق مطالعه اسناد و مدارک یک بانک نمونه به این سوال پاسخ دهد که: «آیا سود قطعی پرداختی بانک‌ها مطابق با روش ابلاغی بانک مرکزی متضمن رعایت حقوق سپرده‌گذاران می‌باشد؟». یافته‌های این تحقیق نشان دهنده آن است که در روش موجود محاسبه سود قطعی سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار، جایجائی حقوق سپرده‌گذاران با یکدیگر و بانک با سپرده‌گذاران وجود داشته و این منجر به تضییع حقوق سپرده‌گذاران می‌گردد.

ج. نقاط قوت

۱- توجه به موضوعی کاربردی یعنی حسابداری سپرده‌های بانکی و تحلیل آن‌ها از منظر انطباق با شریعت، یکی از نقاط قوت این پژوهش است. اهمیت تحلیل این موضوع زمانی بیشتر خود را

- نمایان می‌سازد که توجه شود، نظام بانکی کشور تا کنون نتوانسته است شیوه صحیحی به منظور حسابداری عقود بانکی در راستای اجرای بهتر قانون عملیات بانکی بدون ربا ارائه دهد.
- ۲- ترکیب مباحث سلبی و ایجابی با یکدیگر از دیگر نقاط قوت این پژوهش است. در واقع در این تحقیق، در کنار نقد وضع موجود و شناسایی کاستی‌های شیوه فعلی حسابداری سپرده‌های سرمایه‌گذاری بر اساس دستورالعمل بانک مرکزی، شیوه اصلاحی نیز مورد توجه واقع می‌شود.
- ۳- توجه به مقوله نقش سپرده‌گذاران در فعالیت‌های بانک اسلامی و اینکه آن‌ها نیز مانند سهامداران بانک از حقوق مشخصی برخوردار می‌باشند، از نقاط قوت این تحقیق می‌باشد.
- ۴- کاربرد مباحث نظری در رابطه با حسابداری پرداخت سود به سپرده‌گذاران، در رابطه با یک بانک خاص، از دیگر نقاط قوت این تحقیق است.

د. نقاط ضعف

- ۱- این واقعیت مورد اشاره نویسنده مقاله که وضع موجود پرداخت سود با سپرده‌های سرمایه‌گذاری با تعالیم اسلامی سازگاری ندارد کاملاً درست و صحیح است. در واقع اینکه به سپرده‌گذار گفته شود اگر سود قطعی بیشتر از سود علی‌الحساب شد، موظفی آن را به بانک ببخشی (صلح کنی) و اگر کمتر هم شد بانک آن را به تو می‌بخشد (صلح می‌کند)، اساساً فعالیت غیر منطقی و غیر شرعی است. چرا که مسلماً هیچ سپرده‌گذاری اگر مجبور نباشد حاضر به بخشیدن سود مازاد به بانک نیست. علیرغم این

موضوع، شیوه ارائه شده برای حل این مشکل دارای ضعف‌هایی است که باید به آن به طور خاص توجه شود. در واقع الگوی جایگزینی لازم است هم از مشروعیت فقهی برخوردار باشد و هم از کارایی عملیاتی.

۲- مبانی علمی و نظری رشته حسابداری به میزان کافی در تحقیق استفاده نشده است. به طور مشخص، مناسب و بلکه لازم بود در ابتدای مقاله به این مسئله مهم و تاثیرگذار اشاره می‌شد که نظریه «شخصیت حسابداری» (Entity Theory) برای اجرای بانکداری بدون ربا مناسب نبوده و لازم است به سمت «نظریه وجوه» (Fund Theory) جهت‌گیری شود. در توضیح بیشتر می‌توان بیان داشت که در ادبیات حسابداری، نظریه‌های گوناگون حسابداری پیرامون حقوق صاحبان سهام مطرح شده است. اولین نظریه (که به نظر می‌رسد در حال حاضر در نظام بانکی کشور رویکرد غالب است)، نظریه شخصیت حسابداری می‌باشد. در این نظریه، شخصیت واحد انتفاعی (بانک) و صاحبان آن (سهامداران و سپرده‌گذاران) از یکدیگر متمایز و تفکیک شده‌اند و واحد انتفاعی موجودیتی مستقل و هویتی متمایز از مالک یا مالکان آن دارد. دارائی‌ها نیز متعلق به واحد انتفاعی بوده و طلبکاران و صاحبان سرمایه نیز سرمایه‌گذاران در این دارائی‌ها هستند. دومین دیدگاه، نظریه وجوه می‌باشد. در این نظریه، وجوه به معنای گروهی از دارائی‌ها و محدودیت‌هایی است که بر دارائی‌ها تحمیل می‌شود. بدین گونه که این گروه ممکن است امکان ایجاد سود را داشته یا نداشته باشد. براساس این نظریه، وجوه سرمایه‌گذاری شده باید بدون تغییر باقی بماند، مگر اینکه اختیار خاصی برای تصفیه کلی یا جزئی اعطا شده باشد. محدودیت‌ها همچنین شامل مقاصد معین برای بکارگیری دارایی‌ها (به موجب قانون یا قرارداد) نیز می‌باشد. مثال کاربردی این نظریه در نظام بانکی، می‌تواند بدین صورت باشد که بانک حساب‌های خود را تفکیک کرده و با هر یک

برخورد مشخصی نماید. به عنوان نمونه، سپرده‌های قرض‌الحسنه را از سپرده‌های سرمایه‌گذاری جدا کرده و به شیوه مشخصی با آن برخورد نماید. به نظر می‌رسد لازم بود در مقاله به این مسئله اشاره می‌شد.

۳- لازم بود در مقاله به موضوع تفاوت ماهیت حسابداری بانک با سایر شرکت‌های انتفاعی

به طور خاص اشاره می‌شد. در واقع لازم بود به این مسئله تاکید می‌شد که در سایر شرکت‌ها هر چه برای شرکت در پایان یک سال مالی باقی می‌ماند، حق سهامداران شرکت است؛ اما در یک بانک، وجوه باقی‌مانده هم حق سهامداران و هم حق سپرده‌گذاران است. به عنوان مثال در سایر شرکت‌ها، تجدید ارزیابی دارایی‌های غیر منقول (مثلاً افزایش قیمت ساختمان‌های شرکت) با عنوان «سایر درآمدها» به سهامداران می‌رسد؛ اما در یک بانک، این درآمد حق سهامداران و سپرده‌گذاران است (چرا که بخش عمده آورده بانک توسط سپرده‌گذاران صورت می‌پذیرد و نه سهامداران).

۴- تعاریف ارائه شده در مقاله دارای اشکالاتی می‌باشد که نمی‌توان نسبت به آن بی تفاوت

بود. به عنوان مثال تعریف سود، عقود انتفاعی، سپرده‌گذاران سرمایه‌گذاری، ارزش افزوده و غیره به درستی تعریف نشده‌اند و تعاریف ارائه شده با آئین‌نامه‌های اجرائی قانون عملیات بانکی بدون ربا ناسازگار است.

۵- در این مقاله بیشتر به نقد دستورالعمل بانک مرکزی پرداخته شده است. در حالی که این

دستورالعمل دقیقاً بر اساس متن قانون عملیات بانکی بدون ربا و آئین‌نامه‌های اجرائی آن (مصوب هیئت دولت) تدوین شده است. از این رو، لازم بود علاوه بر نقد دستورالعمل، به ضعف‌های قانونی و آئین‌نامه‌ای هم اشاره می‌گردید.

- ۶- مناسب بود که در مقاله صراحتاً به این مسئله اشاره می‌گردید که نظام حسابداری مناسب قانون عملیات بانکی بدون ربا حسابداری نقدی است و نه تعهدی. اگر هم این قصد وجود داشته باشد که از نظام تعهدی استفاده شود، حتماً باید تعدیلات و اصلاحاتی در آن واقع شود.
- ۷- به نظر می‌رسد در الگوی ایده‌آل حسابداری لازم است به این مسئله توجه شود که افراد تنها در صورتی مشمول سود خواهند شد که به اندازه زمانی کافی در بانک مشارکت داشته باشند. به عنوان نمونه، پرداخت سود مشاع به افرادی که تنها چند روز در یک بانک سرمایه‌گذاری کرده‌اند محل اشکال به نظر می‌رسد.
- ۸- محاسبه سودهای آینده امری دشوار است و برای بانک هزینه‌هایی ایجاد خواهد نمود. از طرف دیگر، زمانی که سود قطعی محاسبه شود، اگر قصد پرداخت وجود داشته باشد بانک با ریسک‌هایی مواجه خواهد شد. چرا که ممکن است در آینده میزان سود قطعی محاسبه شده تغییر نماید. در مقاله به این موضوعات توجه نشده است.
- ۹- مناسب بود تحلیل هزینه-فایده نیز در رابطه با مدل پیشنهادی ارائه می‌گردید. در واقع به این سوال پاسخ داده می‌شد که هزینه‌های عملیاتی نمودن این مدل چیست و آیا این هزینه‌ها بیشتر از منافع می‌باشد یا خیر.
- ۱۰- یکی از مسائل مهمی که می‌شد در تحقیق به آن اشاره کرد موضوع دریافت ذخایر قانونی از سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز می‌باشد. در واقع به لحاظ شرعی اینکه بانک مرکزی بدون اینکه از قرض‌الحسنه‌دهندگان اجازه بگیرد، بخشی از منابع را بلوکه می‌نماید، ظاهراً دارای اشکال می‌باشد.

۱۱- در دستورالعمل بانک مرکزی منابع حاصل از جریمه تاخیر تادیه جزو درآمدهای مشاع به

حساب می‌آید که در مقاله به آن اشاره‌ای نشده است.

۱۲- در مدل پیشنهادی میانگین باید ۵۲ هفته‌ای در نظر گرفته می‌شد که در مقاله ۱۲ ماهه در

نظر گرفته شده است.

۱۳- در مدل پیشنهادی حق‌الوکاله بر روی سود خالص تعریف شده است؛ در حالی که باید بر

روی سود ناخالص در نظر گرفته شود.